

הרשות למחקר ולהערכה והמרכז לקידום ההוראה

מה חדש במחקר על הגיל הרך?

יושבת ראש המושב: ד"ר סיגל אחיטוב, מכללת אורנים

מטרת המושב: שיתוף במחקרים הנערכים על ידי סגל אורנים בתחום הגיל הרך

הרצאה ראשונה

חינוך בגיל הרך – תמונת מצב: חשיפת נתונים חדשים והצגת תובנות מדוח מדיניות הגיל הרך

ד"ר גלית בינט וד"ר אורית דרור

המכון הישראלי לחינוך בגיל הרך במכללת אורנים

המחאה הציבורית שהתעוררה בשנת 2011 בישראל, הייתה בבחינת יריית פתיחה לדיון במדיניות הגיל הרך ובתרומתה לצמצום פערים ולבניית חברה בריאה. מסמכים שנכתבו בעשור האחרון עומדים על הצורך במדיניות מתואמת המקיפה את כלל המענים, הזכויות והשירותים בתחום. זאת משום ששנים ללא השקעה הובילו לבנייה של מערכת בלתימאורגנת וסבוכה הנעדרת תשתיות מוסדרות, נותנת מענה חלקי לצורכי השטח, ולעיתים אף מערימה קשיים נוספים.

המכון הישראלי לחינוך בגיל הרך קיבל על עצמו משימה לאומית: הצגת תמונת מצב עדכנית, מקיפה ומאורגנת של התשתיות החינוכיות לקידומו של חינוך טיפול איכותי בגיל הרך. זאת כדי לסייע בגיבוש מדיניות חינוכית מושכלת, בניתוב משאבים למקומות הנחוצים ובמתן מענים דרושים.

ההרצאה תעסוק בשתיים מן התשתיות הנסקרות בדוח: התשתית הארגונית והתשתית הרגולטורית.

בהתייחס לתשתית הארגונית נשפך אור בהרצאה על המבנים והמערכות המבוזרים והמגוונים המתקיימים בחינוך בגילי לידה עד שלוש, נסביר אותם ונמשיג אותם. נדון במושג "חינוך ציבורי" שאינו מוגדר בחקיקה, אך רווח בשיח הציבורי; נחשוף מיפוי של מפעילי מסגרות חינוכיות טיפוליות בהתאם למדדי ציבוריות שונים, ובהם – בעלות, מימון, בקרה ואחריותיות (Accountability), ומתוך כך – נציג את מערכות החינוך לידה עד שלוש על רצף שבין חינוך ציבורי לפרטי.

בהתייחס לתשתית הרגולטורית נתמקד בהרצאה בחוקים, בתקנות, בהוראות ובצעדים שננקטו בישראל ובמדינות אחרות בתגובה לאלימות כלפי קטינים במסגרות חינוך, ובייחוד בחובה להתקין מצלמות במעונות יום בגילי לידה עד שלוש. נציג ניתוח של הסדרים מותנים ושל פסקי דין המצביעים על מאפיינים במערכות הגיל הרך שבהן התרחשה התעללות, ונבחן את יעילותו של כלי המדיניות שנבחר לנוכח המציאות העולה מפסקי הדין, ובהשוואה לניסיון שנצבר בעולם.

שני חלקי ההרצאה חושפים נתונים חדשים על בסיס ניתוח מידע גלוי מזוויות מידע חדשות, ממפים נקודות הסמויות מן העין, מפריכים תפיסות שגורות, ויוצרים המשגות שיש בהן כדי לסייע בידי המבקשים לקדם חינוך-טיפול איכותי בגילי לידה עד שלוש.

מילות מפתח: מדיניות חינוך בגיל הרך; חינוך ציבורי ופרטי בגיל הרך; מערכות חינוך לידה עד שלוש; התקנת מצלמות במסגרות חינוך לגיל הרך; תשתיות חינוך בגיל הרך

הרצאה שנייה

תפיסותיהם של אנשי חינוך ופרחי הוראה כלפי נושא האתיקה בגן הילדים

ד"ר יעל שני, גב' שי צמח, גב' שיר גולדשטיין וגב' יובל לוי

מכללת אורנים

"אתיקה" היא מונח בפילוסופיה הנגזר מהמילה היוונית "אתוס", שמשמעותה מנהג. האתיקה מתארת את תורת המוסר, והיא כוללת את אוסף המנהגים והנורמות המבוססים על תורת המידות המנחה את בני האדם כיצד לנהוג באופן ראוי, מוסרי ומותאם למצבים מסוימים. מתוך המושג "אתיקה" התפתח המושג "אתיקה מקצועית" המגדיר לאדם שעוסק במקצוע מסוים כיצד ראוי לנהוג במצבים שונים בעיסוקו המקצועי. דוגמות לאתיקה מקצועית הן אתיקה רפואית, אתיקה טיפולית, אתיקה של המחקר המדעי ועוד.

אף על פי שהעבודה החינוכית בגיל הרך חשובה ומהותית להתפתחותם של הילדים, טרם נכתב עד היום קוד אתי לעובדים בגיל הרך. איריס צדוק (2003) טוענת כי כתיבת אתיקה מקצועית בגיל הרך תוכל לתרום לכבוד ולאמון במקצוע זה, לשיפור איכות העבודה החינוכית ולקביעת סטנדרטים לעבודה בתחום.

מתוך כך, המחקר הנוכחי ביקש להבין כיצד צוותי חינוך ופרחי הוראה בגיל הרך תופסים את האתיקה בגיל הרך, זאת – כדי לקדם את העשייה החינוכית בתחום.

הנתונים במחקר נאספו כחלק מעבודת סמינריון של סטודנטיות שנה ד במסלול ההכשרה לגיל הרך במכללת אורנים. המחקר התבסס על ראיונות עומק חצי-מובנים עם תשעה נשות חינוך ופרחי הוראה: שלוש גננות העובדות בגני משרד החינוך מאזורים שונים בארץ; שלוש סייעות העובדות בגני משרד החינוך בצפון הארץ ובמרכזה; שלושה פרחי הוראה – סטודנטיות המתנסות בגנים בצפון הארץ, ולומדות במסלול ההכשרה לגיל הרך במכללת אורנים. חלק מהראיונות התקיימו בשיחה פנים-אל-פנים, וחלקם – באמצעות טכנולוגיית ZOOM.

ממצאי המחקר מצביעים על ארבע קטגוריות עיקריות המחולקות לנושאים אלה: תפיסות האתיקה השונות על פי התפקיד (גננות, סייעות ופרחי הוראה); דילמות אתיות שאיתן מתמודדות נשות חינוך; יישום האתיקה בעבודה החינוכית בשטח; האופן שבו ניתן לשלב את האתיקה במסגרת ההכשרה האקדמית.

המסקנות העיקריות שעלו ממחקר זה הן כי כל אשת צוות תופסת את נושא האתיקה תפיסה שונה בהתאם לתפקידה החינוכי, וכי יש לנסח קוד אתי הקשור לנעשה בשטח. נוסף על כך, יש לשלב את הנושא במסגרת ההכשרה המעשית במכללה, וכן לאפשר לצוותי החינוך לנהל שיח על אודות דילמות אתיות שאיתן הם מתמודדים בעבודתם.

מילות מפתח: אתיקה בגיל הרך; קוד אתי; גננות; סייעות; פרחי הוראה

הרצאה שלישית

מבט אקולוגי על יחסי גננות עם אימהות ועם אבות – הקשר בין יחסי גננת-הורה להתפתחות רגשית-חברתית של ילדי גן

ד"ר יפעת וייסברגר

מכללת אורנים

המחקר נעשה בחוג לייעוץ והתפתחות האדם באוניברסיטת חיפה, בהנחיית פרופ' יאיר זיו

הגישה האקולוגית-מערכתית מתארת את התפתחות הילד בתוך מעגלי הקשרים שונים. בחלק מההקשרים מתקיימות אינטראקציות ישירות בין הילד להורה (המערכת הביתית) או לגננת (המערכת החינוכית). כמו כן קיימים הקשרים הכוללים השפעות נוספות על התפתחות הילד, ובהם מערכת היחסים בין גננות והורים המתקיימת ביחסי הגומלין בין הבית והגן. יש הסכמה רחבה באשר לחשיבות של יצירה ושל קיום יחסי גומלין איכותיים בין הבית והמסגרת החינוכית כתורמים להתפתחותם של ילדים. מערכת היחסים הבין-אישית בין גננות והורים היא חוליה מרכזית בביסוס תחושות של אמון ושל איכות מיטבית בתקשורת ובשותפות בין הבית והגן. המחקר הנוכחי בחן את הקשר בין יחסי הגננת וההורה (איכות ואמון) לבין תוצרי התפתחות מנטליים (תפיסה עצמית וחברתית) והתנהגותיים של ילדים (כישורים חברתיים ולמידה).

מדגם המחקר כולל 231 ילדי גן (65 גננות, 189 אימהות ו-95 אבות), והוא חלק ממחקר גדול יותר שנערך במעבדה של פרופ' יאיר זיו לחקר חינוך והתפתחות בגיל הרך באוניברסיטת חיפה. המחקר נערך בפרדיגמה כמותית. הגננות מילאו שאלונים על הקשר שלהן עם אבות ועם אימהות: שאלון יחסי הורה-גננת המעריך את תפיסת האיכות והאמון בקשר (Adams & Christenson, 2000; Clifford et al., 2001–2003;) (NCEDL The Strengths and Difficulties Questionnaire SDQ; Goodman, 1997) ועל כישורי הלמידה שלהם (The Pictorial Scale of Perceived Competence and Social Acceptance for Young Children; Harter & Pike, 1984) (Preschool Version - SIPI-P; Ziv & Sorongon, 2011).

ממצאי המחקר הנוכחי ותרומתן לתאוריה ולשדה החינוכי:

1. נמצא כי יש קשר ישיר בין תפיסות של איכות ואמון ביחסי הגננת עם הורים לתוצרי התפתחות של ילדי הגן. כלומר, למערכת היחסים בין הגננת להורה יש זיקה להתפתחות רגשית-חברתית של ילדים, ובכך היא מספקת תמיכה אמפירית לחשיבות יחסי גננת-הורה להתפתחות ילדים, ולצורך בהעמקת החשיבות של טיפוח מערכת יחסים זו.
2. נמצאו הבדלים בין יחסי גננת-אם וגננת-אב. לדוגמה: יחסי הגננת עם האם קשורים לתפיסה העצמית של הילד, ואילו יחסי הגננת עם האב קשורים לתפיסה החברתית של הילד. מתוך כך נקודת מבט אקולוגית מאפשרת להמשיג את יחסי גננת-אם ויחסי גננת-אב כשתי תת-מערכות אקולוגיות שונות המתקיימות ביחסי הגומלין בין הבית והמסגרת החינוכית.

מילות מפתח: יחסי גננת-אם; יחסי גננת-אב; התפתחות רגשית-חברתית; פרספקטיבה אקולוגית-מערכתית; הגיל הרך

הרצאה רביעית

התפתחות רגשית-חברתית של תינוקות במסגרות חינוכיות

ד"ר גלית זנו

מכללת אורנים

תוכנית ההדרכה "דרך הקשר" נבנתה על בסיס מסקנות עבודת הדוקטורט שכותרתה "השפעת העמדות והאמונות של מחנכות-מטפלות על ההתפתחות הרגשית-חברתית של תינוקות במעונות יום".

המודל התאורטי יצא מנקודת הנחה שלמידת ידע עדכני בנושא התפתחות רגשית-חברתית של תינוקות ושיח עם המחנכות-מטפלות על העמדות והאמונות שלהן יובילו לכך שהתגובה שיינתנו המחנכות-מטפלות לתינוקות בכיתת התינוקות תהיה רגישה ומותאמת. תגובה רגישה ומותאמת תיצור התקשרות בטוחה בין המחנכות-מטפלות לתינוקות, וזו – תתמוך בהתפתחותם הרגשית-חברתית.

התוכנית נבנתה מתוך הכרה במורכבות ובחשיבות של תפקיד המחנכות־מטפלות בכיתת התינוקות, ומתוך ההנחה כי התפתחות רגשית־חברתית חיונית להתפתחות תקינה בשאר התחומים, כמו גם לבניית חוסן ויכולת התמודדות עם מצבים שונים. מטרת התוכנית היא לטפח צוות מומחה שייתן מענה מובחן, רגיש ואיכותי לתינוקות בכיתת התינוקות, תוך התייחסות לצרכים הבסיסיים, ליחסים הנרקמים בין התינוקות בקבוצה ולהתנהלות היום־יומית. לשם כך מתמקדת התוכנית בעשייה השוטפת במסגרת החינוכית מנקודת המבט של הקשר הנבנה בין המחנכות־מטפלות לילד במצבי מצוקה נפוצים: רעב, עייפות, חוסר נוחות, בכי וקונפליקטים חברתיים. מצבים אלה הם העומדים במרכז השיח.

התוכנית מתנהלת בדרך סדנאית, והיא כוללת שיח רפלקטיבי על העמדות והאמונות של המחנכות־מטפלות, על ידע בנושא התפתחות רגשית־חברתית, על משמעות האינטראקציה בין התינוקות בקבוצה ועל אופן ההתייחסות לילדים במצבי המצוקה השונים.

החשיבות הרבה של מתן מענה מיטבי לתינוקות במסגרות חינוכיות מעלה את הצורך לערוך מחקר המשך. במחקר תיבחן השפעת התוכנית "דרך הקשר" על מחנכות־מטפלות, על הורים ועל תינוקות. ההשערה היא שתוכנית הדרכה המובילה להבנת המשמעות העמוקה של הקשר שנוצר במפגשים היום־יומיים ומעניקה כלים לפעולה מותאמת, תשפיע על המענה שהמחנכות־מטפלות מספקות לתינוקות, וכפועל יוצא – על התפתחותם הרגשית־חברתית.

במחקר ישתתפו צוותים משש כיתות תינוקות במעונות יום. שלוש כיתות תשתתפנה בתוכנית "דרך הקשר" ושלוש כיתות תהיינה קבוצת ביקורת. צוותי החינוך וההורים ימלאו שאלונים לפני התוכנית ואחריה. בקבוצת הניסוי ייערכו גם ראיונות עם הצוות ועם ההורים, וייערכו תצפיות בתוך כיתות התינוקות לאורך תוכנית ההתערבות בשלוש נקודות זמן שונות.

מילות מפתח: תינוקות; מחנכות־מטפלות; התפתחות רגשית־חברתית; התקשרות; מענה מיטבי